

ПЕРШИЙ ТОМ СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У 20-ТИ ТОМАХ

Статтю присвячено розгляду лінгвістичних та системо-технічних засад створення академічного тлумачного Словника української мови у 20-ти томах. Розглянуто будову лексикографічної системи Словника та критерії формування його реєстру. Проаналізовано параметри лексикографічної статистики першого тому Словника.

Ключові слова: тлумачний Словник української мови, лексикографічна система, принципи укладання.

Наприкінці листопада минулого року побачив світ перший том Словника української мови у 20-ти томах. Цю подію культурна громада України чекала декілька років, адже було відомо, що першу редакцію Словника завершено ще у 2007 р. Але на початку того ж року відійшов у вічність головний науковий редактор Словника академік Віталій Макарович Русанівський, що не могло не спричинити певної затримки у лексикографічній та редакційно-видавничій роботі. А згодом було прийнято рішення про підготовку другої редакції Словника, наукове редагування першого тому якого було доручено одному з авторів цієї статті (Н. О.).

У зв'язку з виходом першого тому Словника вважаємо за доцільне подати тут коротку інформацію про 20-томник у цілому, зосередившись на лінгвістичному змісті першого тому. Генеральну лексикографічну концепцію Словника було викладено у двох великих статтях журналу «Мовознавство» у 2002 р.¹ Перша з них (В. М. Русанівського та В. А. Широкова) присвячена лінгвістичним засадам нового Словника, а друга (В. А. Широкова, О. Г. Рабулець, О. М. Костишина, І. В. Шевченка, К. М. Якименка) концентрувалася на суто технологічних аспектах цієї лексикографічної праці.

Як відзначав В. М. Русанівський у написаній ним частині передмови до нового Словника: «Нація усвідомлює себе тоді, коли вона створює порівняно повний словник своєї мови. Українська нація у 1970–1980 рр. дістала таку працю — “Словник української мови” в 11 томах² (дати — СУМ-11). У ньому зафіксовано, описано й розтлумачено 134 тис. слів нашої мови. Це приблизно стільки ж, скільки на той час описувалося і в лексиконах не тільки слов'янських, а й інших європейських мов. Проте мова не стоїть на місці, як і сам народ. Україна наприкінці ХХ ст. нарешті здобула незалежність і разом із нею змінила свій статус і українська мова. Виявилось, що, по-перше, її словниковий склад

¹ Русанівський В. М., Широков В. А. Інформаційно-лінгвістичні основи сучасної тлумачної лексикографії // Мовознавство.— 2002.— № 6.— С. 7–48; Широков В. А., Рабулець О. Г. та ін. Технологічні основи сучасної тлумачної лексикографії // Там же.— С. 49–86.

² Словник української мови : В 11 т. / І. К. Білодід (гол. ред.) та ін.— К., 1970–1980.

значно поповнився новими словами; по-друге, відійшла на задній план лексика з так званої радянської “новомови”; по-третє, змінилася семантика багатьох слів. Тому постала потреба у новому українському лексиконі»³.

Саме таким і став «Словник української мови» в 20-ти томах (далі СУМ-20), створений у рамках програми Національної словникової бази України, перший том якого пропонується зараз увазі читача. Зауважимо, що В. М. Русанівський розумів і бачив новий лексикографічний проект — СУМ-20 як завдання, спрямоване на розв’язання загальної проблеми оновлення фундаментальних лексиконів. Адже швидкий темп сучасного життя супроводжують постійні зміни в мові, отже, словникова продукція повинна оновлюватися відповідно до вимог часу. Загальнови́знано, що великі словники — це, як правило, взірцеві лексикографічні об’єкти, створені великими колективами висококваліфікованих фахівців. Вони подають яскраві зразки лінгвістичної думки певного історичного періоду, що містять велику кількість явно і неявно виражених рефлексій тієї чи іншої епохи, в них «вкарбовано» історичну пам’ять народу та його мовну свідомість певного періоду. Поряд із цим такі лексикографічні твори мають інваріантну цінність, виражену в їхніх лексикографічних структурах, демонструючи новим генераціям лексикографів нетлінні зразки способів лексикографування мовних явищ, приклади розв’язання словниковими засобами різноманітних лінгвістично-когнітивних завдань. Тому при завершенні певної епохи їх не варто здавати в архів, але доцільно повною мірою використати найцінніше, що в них є.

Зрозуміло, що серед усіх лексикографічних праць чільне місце посідають великі багатотомні тлумачні словники національних мов. Однак при їх оновленні виникає ціла низка конкретних питань — починаючи від визначення принципів укладання нового лексикону «поверх» старого і закінчуючи технологією та організацією виконання такого лексикографічного проекту. При цьому технологічні проблеми стають дедалі актуальнішими, що пов’язано насамперед із значним стисненням термінів, які відводяться на модернізацію лексикону, й необхідністю подання кінцевого результату виконаної роботи в різних, «неізоморфних» між собою формах (традиційній книжковій, у вигляді лазерного диска, сайту в Інтернеті, резидентного словника в комп’ютерних системах опрацювання текстів, електронного семантичного аналізатора тощо).

Технологічні аспекти відіграли непересічну роль у створенні нового Словника, адже вперше в українській лінгвістиці для реалізації такого фундаментального проекту, як двадцятитомний Словник української мови, було спеціально створено комп’ютерний комплекс, розроблено та запроваджено нову інформаційно-лінгвістичну технологію лексикографування. Саме завдяки їй застосуванню Словник було укладено за відносно короткий термін, причому зараз ми маємо не лише його традиційний паперовий варіант, але й, насамперед, електронний Словник, який уже тепер, ще до повної публікації у друкованій формі, активно використовується для проведення наукових досліджень, створення нових лексикографічних праць, проведення різного роду лінгвістичних експертиз і т. ін.

За задумом авторів, Словник складатиметься з двох великих частин, які відповідно подають загальну та ономастичну лексику (остання містить географічні назви). Це відрізняє 20-томник від 11-томника, у якому географічні назви не подавалися. Зазначена новація вмотивована тим, що ці назви є дуже частотними в мовній практиці, а їх написання та інтерпретація не завжди прості.

---

³ Передмова // Словник української мови : В 20 т. / В. М. Русанівський (гол. ред.) та ін. — К., 2010. — Т. 1. — С. 6.

Крім того, вимога лексикографічної повноти й замкненості, яка є обов'язковою для всіх великих лексиконів, спонукає до внесення в реєстр усіх слів, наявних у словникових дефініціях, де трапляються й географічні назви.

Принципи укладання Словника. При укладанні основної частини СУМ-20 застосовано такі лексикографічні принципи:

1. *Максимально повне збереження й використання теоретичних і практичних надбань вітчизняної лексикографії, втілених у структурі та корпусі СУМ-11.* Зокрема, матеріали зі вступної статті до СУМ-11 використано і в цьому виданні. Повністю використано реєстр СУМ-11. Кількість вилучень з реєстру є незначною і становить лише близько 800 одиниць із понад 134 тисяч. Це такі лексеми, що повністю вийшли із сучасного вжитку (до того ж немає підстав сподіватися, що вони активізуються в певній осяжній перспективі); росіянізми, замінені на питомі українські слова, або слова, написання яких змінилося. Значною мірою збережено і семантичну інтерпретацію лексем, особливо для службових частин мови. При цьому виправлено багато помилок і неточностей, неминуче наявних у лексиконах такого великого обсягу.

2. *Звільнення СУМа від рудиментів тоталітарного режиму; деідеологізація лексикографічного матеріалу; забезпечення лексикографічної об'єктивності.* Для втілення цього принципу необхідно було з вихідного тексту СУМ-11 видалити цитати з творів марксистсько-ленінського спрямування, зняти «ідеологічну» лексику, яка в наш час уже втратила сенс (про що йшлося вище), очистити тлумачення від ідеологічних нашарувань попередньої епохи. Крім того, лексикографам важливо було при укладанні словникових статей, формулюванні дефініцій максимально об'єктивно підходити до фактичного матеріалу, намагатися якомога точніше дотримуватися його контекстної основи, мінімізуючи при цьому вплив особистих соціолінгвістичних та когнітивних уподобань.

3. *Істотне розширення текстово-ілюстративної бази Словника:*

— максимального повного представлення контекстної основи, лексики та фразеології Святого Письма;

— істотного розширення списку цитованих джерел за рахунок залучення творів раніше заборонених письменників і письменників нової доби;

— залучення нових текстово-ілюстративних джерел — Інтернету й створеного в Українському мовно-інформаційному фонді лінгвістичного корпусу.

4. *Відтворення питомих рис української мови та українського менталітету:*

— введення оригінальних мовних конструкцій, притаманних творчості раніше заборонених письменників, автентичних лінгвістичних джерел й іншого фактичного матеріалу з української етнографії та фольклору;

— залучення лексикографічного матеріалу, який відображає національно-історичні реалії та ментальні концепти українського народу;

— забезпечення відповідності лексикографічного матеріалу граматичним, лексичним і стилістичним нормам сучасної української літературної мови, зокрема вилучення росіянізмів, невдалих кальок та ін.

5. *Відбиття лексико-семантичної динаміки, яка відображає сучасну мовну практику України:*

— становлення України як незалежної держави; зміна суспільного ладу; демократизація суспільства; зміна політичної ситуації в країні; зростання політичної та економічної активності всіх верств українського суспільства;

— науково-технічна революція; перехід до інформаційного суспільства та суспільства знань;

- глобалізація; розширення та інтенсифікація міжнародних зв'язків України.
- 6. *Осучаснення лексикографічного матеріалу:*
  - введення до реєстру слів на позначення нових реалій, що з'явилися після публікації СУМ-11;
  - вилучення лексикографічного матеріалу, який утратив актуальність і не властивий сучасній мовній практиці.
- 7. *Заповнення лексикографічних лакун:*
  - введення до реєстру пропущених слів;
  - урахування лексичних значень, які з незрозумілих причин не були відображені в СУМ-11;
  - значне розширення фразеологічної зони та взагалі зони словосполучень.

Критерії добору лексики. Формування СУМ-20 здійснювалося на основі складу слів, що ввійшли в попереднє видання — СУМ-11, адже укладання нового словника було розпочато «поверх» старого, через парсинг його тексту та створення відповідної комп'ютерної лексикографічної бази даних. З таких початкових умов постали і завдання нової лексикографічної праці, які можна сформулювати так: а) відображення об'єктивних змін у словниковому складі та семантиці, що відбулися за час, що пройшов між двома виданнями; б) «вирівнювання» нового словника в прийнятих для сучасного варіанта параметрах, що означає дотримання природних для української мови лексичних пропорцій (насамперед граматичних і стильових), уніфікацію однорідних лексикографічних елементів, введення до реєстру всіх слів, наявних у словникових дефініціях,— тобто послідовне проведення настанов системної лексикографії; в) усунення ідеологічних підходів у фіксації словникового складу та лексикографічному розробленні мовного матеріалу, характерних для попереднього видання; г) забезпечення дериваційної повноти реєстру, введення до реєстру разом із словами їхніх дериватів.

При доборі лексики до Словника діє принцип своєрідної фільтрації лексичного матеріалу. Він полягає в тому, що серед великої кількості слів, які становлять словниковий склад мови, необхідно відібрати її найуживанішу, а отже, найсуттєвішу частину. Тому в практиці формування реєстру СУМ-20 застосовано статистичний критерій.

Неабияку роль у доборі лексики до Словника відіграє й авторитетність джерел, з яких залучаються лексичні одиниці. Тлумачний словник національної мови будується насамперед на основі художніх, публіцистичних, наукових, науково-популярних творів, мови мас-медіа тощо. Новими, порівняно із СУМ-11, джерелами стали Український національний лінгвістичний корпус⁴, який зараз нараховує близько 70 млн слововживань, та Інтернет. Важливе значення при доборі реєстрових слів має і відчуття мови авторами Словника. Мовна інтуїція, безперечно, слугує внутрішнім орієнтиром у формуванні списку лексичних одиниць.

Критеріями добору лексики до СУМ-20, виходячи із загальних принципів укладання тлумачних словників, стали:

- узгодженість із СУМ-11 та загальносистемними настановами лексикографування (критерій системної відповідності);
- введення слів, не зафіксованих у СУМ-11, заповнення лексикографічних лакун і внесення до реєстру слів, наявних у словникових дефініціях, а також їх дериватів (лексикографічний критерій);
- урахування нових реалій, що з'явилися або активізувалися в період між двома словниками (хронологічний критерій);

---

⁴ Корпусна лінгвістика / Широков В. А. та ін.—К., 2005.—471 с.

- урахування частотності вживання слів (статистичний критерій);
- уведення слів, зафіксованих в авторитетних джерелах, зокрема у Святому Письмі (критерій авторитетності).

Таким чином, до реєстру Словника внесено:

1. Активну лексику української літературної мови, відображену в усіх різновидах художньої літератури починаючи з кінця XVIII ст., у перекладах Біблії, у народній творчості, у публіцистичних, науково-популярних і наукових працях; найуживанішу пасивну лексику літературної мови, відбиту в творах української літератури того ж періоду.

2. Терміни і номенклатурні слова, які широко вживаються в писемній та усній мові, використовуються в популярних наукових виданнях, підручниках і посібниках, пресі і т. ін. (*абсорбент, блінкер, блог, блогер, бонус, веб-сайт, вегетативний, електрон, іонізувати, морфема, неврологія, октан, увертюра*).

3. Назви сучасних народів, етнічних груп і т. ін. (*албанці, англійці, батаки, білоруси, караїми, німці, уйгури*); найменування зниклих народів і племен, які відіграли значну роль в історії та культурі (*анти, вавилоняни, в'ятичі, галли, гуни, печеніги, скіфи, франки*).

4. Широковживані складноскорочені слова (*АЕС, ВАК, держадміністрація, ЄС, об'єкт*); складні лексичні одиниці (*прем'єр-міністр, секретар-референт*).

5. Продуктивні у словотворенні частини (перші та другі) складних слів (*авто..., багато..., важко..., прото..., само...; ...водний, ...граф, ...метр, ...філ*).

6. Засвідчені текстово-ілюстративним матеріалом зменшені, пестливі, збільшені, зневажливі іменникові (*берізонька, вітрище, малятко, паруб'яга*) і прикметникові (*гарнесенький, здоровенний, манюнький*) найменування.

7. Біблійну і релігійну лексику (*акафіст, ангел, апостол, Бог, Великдень, висвячувати, кальвінізм, преподобний*).

8. Лексичні діалектизми, зафіксовані у творах багатьох письменників (*банувати, бузько, вабкий, вандри, тазда, лебедіти*).

9. Наявні в джерелах: а) пасивні дієприкметники (*адаптований, випробуваний, набраний, перероблений, розчинений*); прикметники вищого ступеня, що утворюються з відхиленням від форми звичайного ступеня (*більший — від великий, кращий — від гарний, менший — від малий*), найвищого ступеня з префіксами **щонай-**, **якнай-** (*щонайбільший, якнайкращий*); прислівники (*занадто, пішки, тричі*), в тому числі й ті, що походять від прикметників (*високо, добре, по-українському, сміливо, щиро*).

До реєстру основної частини Словника не внесено:

1. Вузькоспеціальні терміни, які не набули поширення в мовній практиці.

2. Власні імена та прізвища людей (*Іван, Ольга, Хмельницький, Шевченко*), крім тих, які стали загальними (*геркулес, донжуан, іуда*), власні імена з міфології різних народів (*Аполлон, Велес, Венера, Зевс, Ізіда, Перун*).

3. Назви країн, держав (*Англія, Венесуела, Словаччина*), географічних об'єктів — міст, морів, річок, гір, островів тощо (для них відведено два останні томи Словника); небесних тіл — планет, комет, супутників планет тощо, крім тих, які вживаються як загальні назви (*вавилон, рубікон, содом*).

4. Діалектні (обласні) слова, які не набули поширення в літературній мові, зокрема варіанти загальнолітературних слів з місцевими фонетичними особливостями.

5. Слова індивідуального творення, оказіоналізми, що трапляються у творах окремих письменників, але не закріпилися у мовній практиці.

6. Прикметники вищого ступеня, які утворюються за допомогою суфікса **-іш** (*добрий — добріший, темний — темніший, холодний — холодніший*); прикметники на **-е**, утворені від цих прикметників (*добріше, найдобріше*); прикметники найвищого ступеня нормального творення з префіксом **най-** (*найміліший, найміцніший, найновіший*).

7. Дієприслівники теперішнього часу на **-ачи(-ячи), -учи(-ючи)** (*бачачи, везучи, знаючи, манячи*) і минулого часу на **-ши** (*набувши, поклавши, принісши*).

Укладання першого тому та його лексикографічні параметри. Слід зазначити, що виданий у видавництві «Наукова думка» перший том Словника становить другу його редакцію. Першу редакцію, про що згадувалося вище, було завершено до 2007 року. У цій роботі на масиві першого тому взяли участь: науковий редактор — Н. Г. Озерова, лексикографи — Г. Н. Горюшина, Г. М. Сюта, І. С. Гнатюк, Г. І. Лиса, І. В. Кришан, Л. В. Мовчун, В. Б. Фридрак.

Укладання другої редакції першого тому Словника було здійснено Л. Л. Шевченко, В. В. Чумаком, Г. М. Ярун, І. В. Шевченком, О. В. Бугаковим, В. М. Білоноженко. Науковими консультантами першого тому були: з граматичних питань О. О. Тараненко, з питань стилістики та культури мови — С. Я. Єрмоленко, із видавничо-редакційної роботи — Л. В. Туник.

У процесі оновлення фундаментальних лексиконів завжди виникають питання: наскільки нова лексикографічна праця є насправді новою? Чи достатньо мовних інновацій уведено до словника, щоб уважати результат виконаної роботи справді новим словником? Ще глибші та складніші проблеми виникають при бажанні встановити кількісні характеристики новизни та оригінальності лексикографічної праці. Слід зазначити, що досі чітких критеріїв новизни словників у світовій лексикографічній теорії не вироблено. За лексикографічною традицією (яка передається лише усно — від одного покоління лексикографів до наступного) прийнято, що словник є новим, якщо його зміст відрізняється від прототипу не менш як на 15%. Застосування комп'ютерних технологій при укладанні СУМ-20 дозволило вперше в українському мовознавстві розпочати роботу з фундаментальної лексикографічної статистики. Наведемо деякі статистичні параметри СУМ-11 та СУМ-20, аналіз яких дає можливість здійснити своєрідну кваліметрію словникових текстів, на основі чого читач може зробити аргументований висновок про те, що СУМ-20 можна вважати цілком новою лексикографічною працею, оскільки він радикально відрізняється від СУМ-11.

До першого тому в його другій редакції ввійшли слова на А і Б — всього 11530 словникових статей (зауважимо, що перший том 11-томника охоплював три літери А, Б і В) (див. табл. 1).

Таблиця 1

Відносні обсяги діапазону першого тому (А — Б) першої (СУМ-20-1) та другої (СУМ-20-2) редакцій ⁵			
Назва показника	СУМ-20-1	СУМ-20-2	Збільшення у СУМ-20-2 порівняно з СУМ-20-1, %
Словникові статті	9665	11531	19,31
Знаки у словникових статтях	2841457	3921919	38,02
Ілюстрації	18250	26406	44,69

⁵ Тут і далі всі зіставлення статистичних показників (СУМ-11, СУМ-20-1, СУМ-20-2) стосуються тільки діапазону А–Б.

З таблиці видно, що друга редакція першого тому СУМ-20 значно відрізняється від першої: реєстр збільшився майже на 20 %, майже удвічі виросла кількість ілюстрацій, на 38 % збільшився загальний обсяг лексикографічного матеріалу. При цьому кількісні показники, звичайно, зовсім не відбивають тих фактичних змін, які були зроблені лексикографами у процесі дослідження розвитку семантичної структури лексики та системи словосполучень. В Українському мовно-інформаційному фонді НАН України створено програмне забезпечення, яке дозволяє підрахувати кількісні показники спорідненості текстів. Результат застосування цієї програми до лексикографічних масивів першої та другої редакцій СУМа — за винятком спільної для них частини, успадкованої від 11-томника, — засвідчив, що різниця між першою та другою редакцією становить приблизно 75%. Отже, і за традиційними лексикографічними поглядами другу редакцію СУМ-20 можна вважати новим словником навіть порівняно з його першою редакцією.

Наведемо докладні статистичні дані щодо відносних пропорцій лексикографічних параметрів діапазону першого тому СУМ-20 (друга редакція) та СУМ-11 (див. табл. 2).

Таблиця 2

Лексикографічні параметри діапазону 1-го тому СУМ-20 (друга ред.) та СУМ-11			
Назва показника	СУМ-11	СУМ-20	Збільшення у СУМ-20-2 порівняно із СУМ-11 (%)
Словникові статті	6303	11531	82,94
Знаки у словникових статтях	1786334	3921919	119,55
Тлумачення реєстрових слів, у т. ч.:	9577	14346	49,80
– значень	8495	13079	53,96
– відтінків значень	1082	1267	17,10
Ілюстрації	11604	26406	127,56
Усталені словосполучення (з тлумаченнями і посиланнями) у т. ч.:	643	2252	250,23
– стійкі словосполучення	439	522	18,91
– еквіваленти слів	0	6	—
– термінологічні словосполучення	51	479	839,22
– фразеологізми	153	1245	713,73

З таблиці видно, що обсяг діапазону А — Б у СУМ-20 порівняно із СУМ-11 збільшився більше ніж удвічі. Обсяг реєстру майже подвоївся. На 127% виросла кількість ілюстрацій, що є свідченням великої роботи з добору текстово-ілюстративного матеріалу, оскільки в 11-томнику значну кількість реєстрових слів та їх значень не проілюстровано. У новому ж Словнику такі випадки поодинокі й умотивовані: ілюстрації не подаються лише тоді, коли вони справді не потрібні. Особливо значне зростання спостерігається в системі словосполучень. По-перше, тут з'явився якісно новий елемент — еквіваленти слова, що є свідченням розвитку мовознавчої теорії за період, який пройшов від часу видання 11-том-

ника. Велике — понад 700% — зростання кількості фразеологізмів пояснюється значною роботою, яку виконала українська лексикографія упродовж останніх 30 років. Зокрема, до нового тлумачного Словника практично повністю інтегровано матеріали фундаментальних словників: «Фразеологічного словника української мови» у двох томах, виданого 1993 р., та «Словника фразеологізмів української мови», що вийшов друком у серії «Словники України» 2003 р. Особливо новий Словник поповнився термінологічними словосполученнями — їх загальна кількість у першому томі зросла більше ніж у вісім разів, що є свідченням мовної динаміки, спричиненої науково-технічними революціями, які відбулися і відбуваються починаючи з кінця 70-х років минулого століття, а також змінами в суспільно-політичній системі.

Цими ж факторами пояснюється динаміка вживання галузевих ремарок у СУМ-20 порівняно із СУМ-11 (див. табл. 3) (у таблиці наведено лише ті ремарки, збільшення яких перевищує 100%). При цьому слід зауважити, що ряд ремарок був відсутній у першому томі 11-томника (біблійне слово (вислів), екологія, жаргонне слово, інформатика, соціологія).

Таблиця 3

Уживання галузевих ремарок у СУМ-20 порівняно із СУМ-11				
Ремарка	Повна назва	СУМ-11	СУМ-20-2	Збільшення у СУМ-20-2 порівняно із СУМ-11 (%)
<i>ав.</i>	авіація	7	15	114,29
<i>анат.</i>	анатомія	8	31	287,50
<i>антр.</i>	антропологія	2	4	100,00
<i>архт.</i>	архітектура	11	26	136,36
<i>астр.</i>	астрономія	5	11	120,00
<i>бібл.</i>	біблійне слово (вислів)	0	29	—
<i>біол.</i>	біологія	28	217	675,00
<i>біохім.</i>	біохімія	6	21	250,00
<i>бот.</i>	ботаніка	11	34	209,09
<i>буд.</i>	будівельна справа	6	20	233,33
<i>вет.</i>	ветеринарія	0	83	—
<i>військ.</i>	військова справа	7	14	100,00
<i>геогр.</i>	географія	1	2	100,00
<i>геод.</i>	геодезія	2	7	250,00
<i>геол.</i>	геологія	13	47	261,54
<i>гірн.</i>	гірництво	3	6	100,00
<i>екол.</i>	екологія	0	29	—
<i>екон.</i>	економіка	9	43	377,78
<i>ел.</i>	електрика	1	6	500,00
<i>етн.</i>	етнографія	6	12	100,00
<i>жарг.</i>	жаргонне слово (вислів)	0	21	—
<i>зоол.</i>	зоологія	1	17	1600,00
<i>інформ.</i>	інформатика	0	53	—
<i>іст.</i>	історія; історизм	39	144	269,23
<i>кул.</i>	кулінарія	2	4	100,00
<i>лінгв.</i>	лінгвістика	38	134	252,63
<i>літ.</i>	літературознавство; література	20	52	160,00

<i>мат.</i>	математика	8	55	587,50
<i>мед.</i>	медицина	47	302	542,55
<i>мет.</i>	металургія	7	16	128,57
<i>метеор.</i>	метеорологія	3	8	166,67
<i>мист.</i>	мистецтво	2	8	300,00
<i>мор.</i>	морська справа	6	45	650,00
<i>муз.</i>	музика	14	47	235,71
<i>палеонт.</i>	палеонтологія	0	17	—
<i>поет.</i>	поетичне слово (вислів)	17	42	147,06
<i>полігр.</i>	поліграфія	0	17	—
<i>політ.</i>	політика	6	14	133,33
<i>псих.</i>	психологія	9	20	122,22
<i>радіо</i>	радіотехніка	1	2	100,00
<i>рел.</i>	релігія	0	37	—
<i>рел.-церк.</i>	релігійно-церковне слово (вислів)	0	32	—
<i>спец.</i>	спеціальне слово	64	247	285,94
<i>спорт.</i>	спортивний термін	10	20	100,00
<i>театр.</i>	театральний термін	1	2	100,00
<i>текст.</i>	термін текстильної промисловості	0	6	—
<i>фарм.</i>	фармацевтика	6	71	1083,33
<i>фіз.</i>	фізика	25	95	280,00
<i>фізл.</i>	фізіологія	6	16	166,67
<i>філос.</i>	філософія	14	40	185,71
<i>фін.</i>	фінансова справа	10	79	690,00
<i>фольк.</i>	фольклор	3	6	100,00
<i>фот.</i>	фотографія	0	1	—
<i>хім.</i>	хімія	26	206	692,31
<i>юр.</i>	юридичний термін	9	31	244,44

Зазначимо, що пропорції за окремими лексико-граматичними класами істотно не змінилися (див. табл. 4).

Звертає на себе увагу деяке збільшення (близько 4,5%) у СУМ-20 порівняно із СУМ-11 відносної кількості іменників на фоні приблизно такого ж (3,89%) зменшення відносної кількості дієслів. Це можна пояснити певним зростанням (а саме на 3%) термінологічної лексики у СУМ-20 порівняно із СУМ-11, яка представлена переважно іменниками.

Проте порівняння цих самих пропорцій, вирахованих на всьому масиві СУМ-11, дає іншу картину: іменник — 41,44%; дієслово — 30,93%; прикметник — 16,52%; дієприкметник — 5,45%; прислівник — 4,99%; займенник — 0,08%; числівник — 0,06%; інші — 0,53%. Це пояснюється особливостями діапазону слів, що починаються на літери А і Б, зокрема відносною бідністю дієслів на фоні явного домінування іменника. Далі наведемо аналогічну статистику за частинами мови в межах окремих літер А (див. табл. 5) та Б (див. табл. 6).

На жаль, перший том Словника видано в академічному видавництві «Наукова думка» за державним замовленням накладом усього 1000 примірників.

Таблиця 4

Пропорції лексики за частинами мови у реєстрах СУМ-11 і СУМ-20				
Частини мови	СУМ-11	СУМ-20	СУМ-11, %	СУМ-20, %
Іменник	3558	6981	56,45	60,54
Прикметник	1595	2997	25,31	25,99
Дієслово	510	665	8,09	5,77
Прислівник	389	559	6,17	4,85
Дієприкметник	64	109	1,02	0,95
Займенник	12	20	0,19	0,17
Числівник	0	1	0,00	0,01
Інші	175	199	2,78	1,73

Таблиця 5

Літера А				
Частини мови	СУМ-11	СУМ-20	СУМ-11, %	СУМ-20, %
Іменник	1172	2805	60,73	63,92
Прикметник	450	1065	23,32	24,27
Дієслово	103	192	5,34	4,38
Прислівник	71	124	3,68	2,83
Дієприкметник	40	76	2,07	1,73
Займенник	8	10	0,41	0,23
Числівник	0	0	0,00	0,00
Інші	86	116	4,46	2,64

Таблиця 6

Літера Б				
Частини мови	СУМ-11	СУМ-20	СУМ-11, %	СУМ-20, %
Іменник	2386	4176	54,57	58,46
Прикметник	1145	1932	26,19	27,05
Дієслово	407	473	9,31	6,62
Прислівник	318	435	7,27	6,09
Дієприкметник	24	33	0,55	0,46
Займенник	4	10	0,09	0,14
Числівник	0	1	0,00	0,01
Інші	88	83	2,01	1,16

Додатковий наклад — ще приблизно 1000 примірників — видано «Науковою думкою» своїм коштом. Звичайно, це дуже малі наклади для такого видання, що було відзначено також Д. Павличком і Д. Пилипчуком у статті «Перший том золотого двадцятикнижжя: радісно і... гірко», опублікованій у «Літературній Україні» 23 грудня минулого року. Автори підтримують висловлені у названій статті думки і вважають, що Словник треба видати хоча б накладом 50 тис. примірників, щоб він був у кожній українській школі та бібліотеці, у кожній українській сім'ї, а не лише на книжкових полицях високого начальства. Тоді можна було б говорити, що в Україні проводиться певна мовна політика. Наразі ознайомитися і попрацювати з першим томом Словника можна в бібліотеці

Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, до якої його передано аж 10 примірників.

OZEROVA N. H., SHYROKOV V. A.

DICTIONARY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN 20 VOLUMES. VOL. 1.

The paper is devoted to consideration of the linguistic and systems engineering foundations for creating the academic explanatory Ukrainian Language Dictionary in 20 volumes. The structure of lexicographic system of the Dictionary and the criteria for forming its registry are examined. The parameters of lexicographic statistics of the first volume of the Dictionary are analyzed.

Key words: the explanatory Ukrainian Language Dictionary, lexicographic system, principles for compiling